

אקדם

• ידיעון האקדמיה ללשון העברית אלול תשס"ג

מאגר המונחים – סיכום ביןיןם

לעתים עולה ספק אם יש לרשום לערך שורש או נטע. כך קרה בערך אַדְקָם (או מכרות; באנגלית: firedamp, ממילון האנגלית). בירור ראשוני עם פרופ' שרגא אירמי, איש הוועדה המורכזת למינוח טכנולוגי, העלה שמדובר במילה ישנה המוכרת לו מלפני שבעים שנה (הערך מופיע במילונו של יעקב כנעני משנת תש"ץ, אך אין שם הסבר לדרכו התהווות). לדבריו ייתכן שהמילה אַדְקָם היא צירוף של אַדְם (מן השורש המ"ס), ויתacen שהיא שם במשמעות אַפְּעָל מן השורש דה"ם. עד שנכريع בשאלת, יישאר טור השורש של הערך ריק.

התלבטות נספת נקרתה על דרכנו עם רישום הערך גָּלוֹמָה שנוסף לאחורייה למאגר בຄליות שמות הצמחים (מלען Stipagrostis hirtigluma). המילה גָּלוֹמָה היא החלופה העברית ל-glume (חلك מסוים בדגן). השאלה הייתה מה הקשר בין המילה הלועזית לעברית: האם מדובר במילה שאליה בעלת סימות עבריות או במונה הקשור לשורש גל"ם. פרופ' מרדיqi כסלו, יי"ר הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל, הסביר שהגלומה עוטפה את השיבולית בדומה לגילימה. מכאן ההנחה שהשורש העברי גל"ם הדוח באזני המחדש (ביאליק?). רשותנו אפוא את השורש הזה.

עדכון המאגר

השימוש במאגר הן בקרב עובדי האקדמיה הן בקרב הציבור חושף בעיות וטעויות מסווגים שונים – בכתב, בכתב, בתיקוד, בשיווק עריכים ועוד. כל בעיה וטעות נבדקת. מה שאפשר לתקן אנו מתקנים מיד, ומה שדורש בירור רשם ויזכה לטיפול בעתיד.

המשך בעמוד הבא

במלואות שנתיים לפתיחת מאגר המונחים לשימוש הציבור בראשת האינטראנט אנו מבקשים לתאר כמה מפעולותינו במאגר, ובעיקר קליטת מונחים חדשים ועדכון המאגר.

קליטת מונחים

בשנתים האחרונים (תשס"ב-תשס"ג) קלטונו כ-17,000 מונחים, רובם מונחים שזהם הפרסום הראשון, וטום יצאו לאור במהלך השנה מודפסת. תהליכי קליטת המונחים כוללים שיזד המונחים על תיבותיהם לערכאים. ערכים רבים כבר קיימים במאגר, ונותר רק לשר את התיבה שבמונה לערך המתאים. ערכים חדשים נרשמו בטבלת הערכאים. הרישום כולל קביעת השורש, סוג הערך (שם, פועל או ערך מיוחד: שם פרטי, שם מקום או שם ייחוס), ניתוח (של פעילים: בניין וזמן).

קביעת השורש

לעתים רישום השורש מוביל אותנו לעיון לשוני מעניין. כך קרה בערך נֶפֶה – השאלה הייתה אם שורשו נֶפֶה (מלשון הניג) או נֶפֶי (מלשון נֶפֶת). בתום דיון אורך נקבע השורש נֶפֶי. דוגמאות מסווג אחר הן מילים שאינן שקולות במשקל המתאים/agrotan, והשאלה איזה שורש לרשום להן: מסוי (מס"ס או מס"י), יבואה (בוייא או יבאי). שאלה זו עדין צריכה עיון, והרישום הקיים במאגר זמני.

יש ערכים שאין רושמים להם שורש אלא נתע (לרוב הערך עצמו הוא הנטע), ובhem שמות פרטיים (כגון יעקב, יריחו), הלחמים (כגון ח'יר, נְגַשֶּׁת), ראשי תיבות (ד"ה) ומילים לוועיזות; וכך גם שמות הסוגים של בעלי חיים וצמחים. לשם ייחוס אנו רושמים את הערך שאליו הם מתיחסים. כך למשל במונחים חלוץ צְרָפְתִי, זְמֻרָה גְּגֹרְגִּינִית, עֲרָעֵר אַרְזִי נרשמיים הנטיעים צְרָפְתִי, גְּגֹרְגִּינִיס, אַרְזִי.

שנה טובה
ומבורכת

הודעה לקוראים

עד עתה הופצו גיליונות "אקדם" ללא תשולם. מעטה אנו נאלצים לגבות 15 ש"ח (כולל דמי משלוח) בעבר 02-6493512 ולהסדיר לאור את המידע. סכום סמלי זה יסייע לנו להמשיך בהשנה. סכום דמי משלוח נועד להמשיך להוציאו לאור את המידע. מי שמעוניין לקבל לידי את "אקדם" לשנת תשס"ד מתבקש אפוא לפנות לזכירות האקדמיה ללשון טלפון 02-6493512 ולהסדיר את דמי החתימה (אפשר לשלם בקורסיס אשראי).

מי שמנוי על שני כתבי העת "לשוננו" ו"לשוננו לעם", קיבל את "אקדם" חינם. ■

עוד בגילוון

- "ולא נכשל – מחויבותו של מתקין"
- מאת ברכה דלמצקי-פישלר
- למד לשונך
- "מבוא חדש-ישן למסורת"
- מאת יוסף עופר

פריט (בעבר **דופריה**, התיבות הופרדו כדי להבליט את הרכיב **פריה**), **זירנוזח** (בעבר **זיפנוזח**, גם שם זה הופרד לשתי תיבות **זיף נוזח**, לשם שיקיפות).

שמות סוגים של צמחים ושל בעלי חיים שהם צירופים נרשמים כערך אחד שאינו מתרפרק לרכיביו. כך למשל שם הסוג **זיף נוזח** יירושם כערך **זיף נוזח** (ולא יתרפרק לשני ערכים).

המילים בשימוש כלל

במאגר יוחדו רשומות מונחים לAMILIM בשימוש כלל, והן אף נקראות "שימוש כלל". מילים אלו בדרך כלל אין שייכות לתהום מקצוע מסויים אלא משמשות ביצירור הרחב. הן נידונות בוועדה למילים בשימוש כלל ואחר כך נידונות ומתוארות בנקאות – חלק ב- (תשס"ב) כ-700 מונחים משפט – חידון הפלילי (תשס"ג) כ-500 מונחים

* * *

בכל חודש או חודשים מוחלפת באתר באינטראנט הגרסה הקיימת בגרסה חדשה ומעודכנת. כך יכול הציבור לקבל מידע מעודכן על החלטות האקדמיה במינויה ולהשתמש במונחים שנקבעו. הציבור מזמין לעיר על המאגר, ובעיקר על בעיות המתגלו בו, על ידי המשוב המצויר妾ר.

אורלי אלבק

לשוני

מביעה לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה

יצאה לאור חוברת חדשה של "לשונונו" (כרך סה, חוברת ג-ד, תשס"ג). כונסו בה הדברים שנאמרו ביום העיון שהוקדש לפروف' זאב בניחים במלאות לו תשעים וחמש שנים (גבעת רם, י"א בתשס"ג, 14 בינואר 2003). ניספו עליהם ארבעה מאמרים וכן רשימה מלאה ומעודכנת של כתבי פروف' בניחים. מחיר החוברת 30 ש"ח.

המילונים שנקלטו במאגר בשנים תשס"ב-תשס"ג

- שמות צמחי ארץ ישראל (תש"ס; תשס"ג) כ-3000 מונחים
- שמות דגי סחוס [קריםים] (זואולוגיה תשס"ס) כ-130 מונחים
- טכנולוגיית המידע (25 פרקים) כ-2800 מונחים
- הנדסה כימית (תשמ"ט) כ-2800 מונחים
- אנרגיה (תשנ"ב) כ-1600 מונחים
- פיזיקה כודרנית (תשנ"ג) כ-2800 מונחים
- כימיה אורגנית (תשנ"ב) כ-1200 מונחים
- אריגת (תשס"ב) כ-200 מונחים
- תחבורה יבשתית (תשס"א) כ-600 מונחים
- בנקאות – חלק ב- (תשס"ב) כ-700 מונחים
- משפט – חידון הפלילי (תשס"ג) כ-500 מונחים

עדכון בעקבות מונחים חדשים

מונחים חדשים הנוספים למאגר מצריים לעתים עדכון של מונחים קודמים. לעיתים המונח החדש בא לשנות את המונח שהיה לפניו. כדי לשמור גם על הערך ההיסטורי של המאגר, אין אנו מוחקים מונחים ישנים, אלא רק מעירים על השינוי שחל בהם.

לדוגמה: המונח **שנקבע** בעבר לכלי לمعיצת שום היה **פְּמַקֵּעַ** (כלכלה בית, תשלה') והוא שונה שום בעקבות השימוש הרווח בביטוי **שימוש כללי**, תשס"א). הוספנו אפוא הערת ערכיה במונח **הישן מעך** (garlic press) שהוא עתה **כוטש שום**.

לעתים קרובות נחשפות סתירות בין מונחים מאוחרים למוקדמים או בין מונחים מקצועות שונים. הסתירות מובאות לעיון של הוועדות המקצועיות או לפני ועד המינוח.

לדוגמה, **התפללה/המתתקה**: בעבר נקבע המונח **המתתקת מִי** (שם שימוש כללי, תש"ז) ואין להשתמש בהם בהוראה זו. זאת בעקבות הפסוק: "וָלֹא יָכֹל לְשֹׁתֶת מִים מִפְרָה כִּי מִרְםִים הֵם [...] וַיַּשְׁלַח אֶל-הַמִּים יְמַתְּקוּ הַמִּים" (שמות טו, כד-כח). ואולם במנחים שהtrapסמו בעבר עשרים וחמש שנה נקבעו צורות הגזרות מן השורש תפ"ל: מִתְפֵּל מִתְפֵּל (מתקרחתפל) (כימיה כללית, תשמ"ה); מִפְתֵּח מִפְתֵּח (שיטוך, תשמ"ה). החחלות הסותרות הובאו לדין מחודש במוסדות האקדמיה, ולאחר השימוש הרווח במילה **התפללה** הוחלט לקיים את שני המונחים **התפללה** והמתתקה (ונגזרותיהם) זה לצד זה.

עדכון החלטות בדקוד

כל החלטה בדקוד הנוגעת לערך או למונח הכלול במאגר מוחלת בערכים ומובאת בהערות ערכה הנלוות למונחים. לדוגמה, לא מכבר החלטה האקדמיה להבחן בין חרוטם (קוסטס; בחולם מלא). החלטה זו פירושה (אף; בחולם מלא). החלטה זו פירושה הפרדת הערכים לא ורק במקרים אלא גם בניקודים ובנטיגותם.

מונחים במדעים ובטכנולוגיה

רוב המונחים שנקלטו במאגר בשנתיים האחרונים הם מן המדעים השונים, וטכנולוגיית המידע (תיקנות מחשבים, גրפיקה מחשבית, שפות תוכנות, מסדי נתונים, תקשורת ועוד). מונחים אלו, ובעיקר המונחים הקשורים למחשבים מעוררים התעניינות רבה בცיבור.

ולא ניכשל – מחיבורינו של מותקן

בכל פרשנות (איןטרפרטציה) של כתבי יד שסימנו בהם אינס חד' – משמעיים – וחלופתו מתאפשר על הדעת; ואפיו הנוסח המתוקןanca יותר, אין לשול אונן מכל וכל. דוגמאות: "אין אירר ניר – שותה עתים הוא ודרכו לשותות" (168), תוקן: עתיק; "נוואם הקסир מכרשו מלאה" (209), תוקן: גוּהָם; "סלבה השכינה עצמה עליו והשיקה את שפתיה על פיו" (307), תוקן: הרכינה.

המאץ למצוא הסבר בכל מחיר כדי להגן על הנוסח הנדפס הביא אותנו לא אחת לתוצאה שיפה לה הפטגס: *Se non è ben trovato – גם אם אין הוא נכון מזימה מוצלחתי*. וזה אף זו: לוסח המשובש מצאנו לעפימים סיווע חיצוני – מן המקורות או מן היידיש. הדוגמאות הן מן הדורשיות שבין הקסיר (הגוזבר ומנהל המנזרה) לכל אחד מבניו:

1. הקסיר ובנו הבכור משחקים במשחק הידוע בשם "אב-בן-ר' או" – "אות אחרונה אות ראשונה". האח הצער חזר על דבריהם בעמיה, והאב מגיב ברוגז: "ש...ש... – שתקו הקסיר [...]; חנמי אט קולך קמעה, גוי בבורו שכמוון!" (335). סברנו שיש כאן רמזזה למאמר חז"ל: "אה קטע יש ל, בבורו שטן הווא" (יבמות טז ע"א). כיון שהאב מרבה לכנות את בנו "ש��cis" דרך קנטור וחיבת, הוא גם עשוי לכנות את בנו "גוי" ולהסוף לו את התואר "בBORO" כקיצורו של "בBORO שטן", כאלו אמר: 'השיגען הגודל הוא בכור הבנים, השיגען הקטן הוא בכור (שטן)'.

זאת ועוד: פירוש רשי"י ל"בBORO שטן" שבתלמוד – "חריף", ועומד על "שمعה" – נקשר לנכתב בסמו'; שם מעודד הילד את עצמו במילים: "חוֹזֵד, גְּדִילָה, שְׁמוּעַתָּךְ וְאֶל תָּהָא מָאָרִיךְ", שמשמעותו היה חריף!, והן על פי הארמית: "מתוחדי שמעיתה" (כתבות שב ע"ב). בא ה兹, טפח על פניו ותוקן: גוי ברו. והוא מעין "ערל ברו" שבירושלמי (יבמות פ"ח ה"א, ט ע"א) והיפוכו "ישראל ברו" (שם ה"ב, ט ע"ב).

2. הילד מסביר לאביו "היאק הארץ" בעגולה הסובבת: "גיגרפיה,ABA! – קפץ דודיק ואמיר – אין האדמה סובבת אז זו גיגרפיה. כלום לא ידע?". ותשובה האב לגילוי הלמדנות אצל בנו היא: "גש הלאה, פוחז ריקן! – הקפיד הקסיר – תלע שכזה, מלוא-חרזות, ויוצא באציגנויות!" (117), ופירוש המילוט (בלשון העם): 'כוללה' תינוק וחושב שהוא ידע הכל. סימוכות המילים תלע (יתולעת) וחזרות רומיות בברורו – כך נראה – לפטגס הידי: "דער ואערעט אין כריין, מייניט איז סייאז נישטא בעטערס" – 'התולעת שבתווך החזרת חושבת שאין טוב ממנה', שהרי החזרת היא כל עלמה. בבאותו, רומיות והפניות לפיזיולוגיה יידית זרועות לשורותיהן בפי יהודי הרמן "בישוב של עיר", וסבירה זו נשמעת הגינויו. בפי יהודי הרמן "מלוא חזרת" נראה עשויה בתבניתו "מלא הארץ" (רש"י, ישעהו ס"ו, ח) או "מלוא TABLE" שבשונו הרמן (330).

עד שבאים ה兹 ותיקוני ומשבתיים את השמחה: לא עוד "מלוא חזרת" אלא מעתה "מלוא האזרת". צירוף זה מקורו בספרות חז"ל, לדוגמה: "הו נחים כקורות בית הבד ועקרבים מלא הורות" (תנומא, בשלח). מה למדנו? שבתהליך הההדרה והעיבוד של טקסטים – אויל מיוצר, אויל לי מצרי.

ברכה דלמצקי-פישLER

* הסופר חיים ה兹 (אוקריינה 1898 – ירושלים 1973) היה חבר האקדמיה ללשון מראשית ועד לפיטרתו. השנה צוינה השנה החלשים למותו.

לעתים רוחקות מתמלנו לפגוש תיקונים שערך סופר בכתב ידו על גבי חיבור ששברנו עליו קולמוסים רבים. הzdמנות נדירה להשווות את תיקוני של בעל החיבור עם תיקוני שלנו נתגלגה לתchanנו לאחרונה כشنמצא בפרייז טופס של הרמן "בישוב של עיר" (ברלין-תל-אביב תר"ץ) מותקן בכתב ידו של המחבר חיים ה兹. ב"אקדם" 18 (אלול תשס"א) דוח על מציאתו של הכרך השני של הרמן והובאו כמה דוגמאות לתיקונים. עכשו הctrף אליו גם הכרך הראשון, שנמצא אחרי חיפורים עקשניים. הרמן, שעיליתו מתרחשת בכפר אוקרייני בפאתי העיר, נכתב בפרייז ויצא לאור בשני כרכים בהוצאות "שטייל". את התקיונים לשיבושים ולטיעות הדפוס הוסיף ה兹, ככל הנראה, מעת לאחר ריסומו של הרמן וטרם עלייתו לארץ ישראל.

אוקריינה תשס"ג

כל העוסק בטקסטים – כתבי יד או מהדורות מודפסות – מכיר את הפיתוי להציג תיקון חריף לנוסח משובש לכורה. חוקר אחרי גוזר על עצמו להתגבר על הפיתוי ומתאים להציג הסבר מניה את הדעת לנוסח המונח לפניו. גם בעבודה במילון ההיסטורי או מונח שלא להציג תיקון אלא כМОצא אחרון שבאחרונים. רשות קצחה珂לה זו תראה כיצד דווקא אחריות וכבוד לטקסט עשויים להימצא מכים וארף להעמיד תולדות מעתהות.

בתיקוני ה兹 מכאן לא אחת אישור לתיקוני. ומה דברים אמורים? בנוסח משובש בעלייל: "ויהיה ישב, מקט את מצחו" (152), תוקן: יושב; "ו-eraה תרגגולת שעדמה מגיבחה זנקה למעלה וגופרת תחתיה ומקררת בלשון חולשה" (216), תוקן: זנבה; "תלה את פניו בפיו" (249), תוקן: בפיו.

הערת שלולים ובה תרגום לרוסית גם היא בגדר סיווע באICON השיבוש ובפתחונו, וביחד בתוך רץ של מונחים אזוטרים ולא-שקובים סמנטיות: "והפשיט בידו כנד כרך אהמת מטופלת בסואר קורות, קרשים, תירומות; בתלי סקופות, בקופות חשוקים וסובבי גלגים, בנציקות, שפויים, איסטרות, למודי-חביבונות ופטסים" (142). הגרסה הנכונה בנכיבות (נכיבות), לשון רבים של נציב מסתיעת במונח הרוסי ילכפחס שבහערת השולדים, שמשמעו "עמוד, סמוכה". תיקון בכתב ידו של ה兹 אישר את סברתנו.

במקומות שבהם גרטס הדפוס הייתה סבירה, נמנעו מהציג לה תיקון. סברנו שיפה זהירות בסופר ותלמיד חכם חיים ה兹, שמילים נדיות, צורות חריגות וצירופים מפתיעים עלולים על שולחנושוב. והנה, באו-התיקונים בכתב ידו של ה兹 וחשפו שיבושים העתקה. נראה שהבחור-הצעער הפעיל שיקול דעת – כנהוג

לְמַד לְשׁוֹן

החתם ג - 2003

שחור

שחור

גישה הנוקטה בתחום הרוחה והבריאות והיא יצאה לקראת הצרכן או המטופל: הבאת מידע פתוחו, איתור אנשים בסיכון, מעקב יום להמשך טיפול וכדומה. המונח נקבע על פי האמור במשל (ז, טו): "על-כן יצאתי לקראתך לשחר פניר ואძקאר".

פליג

מי שחולק על מערכת של עמדות ותפיסות המוסכמות בחברה מסוימת, במדינה וכדומה; מתנגד לממשלה.

תאימות

התאמה בין דבר לדבר. המונח רוזח בתחוםים רבים, למשל במקרים: היכולת של חמורה ל��פקד בהתאם עם חמורה אחרת והיכולת של תכנה ל��פקד בהתאם עם תכנה אחרת. המונח **תאימות** בא במקומו המונח מתיישבות.

מצבע

"לזר" (שם מסחרי; באנגלית: marking pen, marker pen) ("טוש") (ברוסית: г—шш [=דיות]). מכשיר כתיבה שבתוכו חומר נקובי ספוג דיו בצבעים שונים, ובקצתו כתובים או צובעים. מצבע על ידי מכתב (כלים יג, ב): מכשיר כתיבה שבקצתו האחד (שנקרא "כותב") כתבו, ובקצתו الآخر ("מזהק") מזחק את הכתוב. המונח **מצבע** בא במקומו המונח פטילון (שנקבע בעבר במונחי הסרטוט).

מדגש

מכשיר כתיבה בעל קצה רחב ספוג דיו בצבעים זוהרים ושקופים בדרך כלל, להדגשת מילים או קטעים בטקסט.

צבעון

מקלון לצביעה עשוי תערובת של שעווה וחומר אחר. הצבעון מוכר בשמות מסחריים כגון צבעי פנדיה, צבעי טווס.

צבעונים

מצבעים

מדגשים

התשס"ג - 2003

האקדמיה ללשון העברית • המוציאות המדעית • עורכת רחל סלייג

- (great grandfather) (באנגלית: grandfather)

- (great grandmother) (באנגלית: grandmother)

סֵבָא רֶבָּא, סֵבָא גָּדוֹל

סֵבֶתָא רֶבֶתָא, סֵבֶתָא גָּדוֹלָה

אבי הַסֵּבָב או אבי הַסֵּבֶתָא, אֶם הַסֵּבָב או אֶם הַסֵּבֶתָא.

הuzzorot saba ve-reba, sebetaa ve-rebetaa hon ul pi ha-aramit. Reba pirosho gadol; Rebetaa - gadolah.

צורת הרבים: סֵבִים גָּדוֹלִים; סֵבּוֹת גָּדוֹלֹת.

- (panel) (באנגלית: panel)

חֶבְרֶרֶר דִּיוֹן

קבוצת מתדיינים לפני קהל בנושא מסוים.

צורת הרבים: חֶבְרִי דִּיוֹן.

למילה panel משמעויות נוספות. חֶבְרֶר דִּיוֹן בא תמורה panel רק במשמעות המצוינת לעיל.

הצירוף חֶבְרֶר דִּיוֹן דומה לצירוף חֶבְרֶר מְשֻׁבָּעִים, שאף הוא panel.

- (accountability) (באנגלית: accountability)

אֲחַרְיוֹת דִּיוֹוח

אחריות דיווח

אחריות של מוסד ציבורי לחת דין וחשבון על פעולותיו.

- (stereotype) (באנגלית: stereotype)

הַטְּפֵס

הכללות רוזחות, פשטיות בדרך כלל, על מאפיינים של קבוצה או של סוג אנשים.

מקור המונח stereotype בדרפות: תבנית יצוקה של אוטו-טְרֵיךְ שמדפיסים ממנה העתקים של ספרים וכדומה.

שורש המילה הטפס הוא כשרושה של המילה טפס. המילים טפס ורפוס (בלשון חז"ל) וטיפוס (מלשונות אירופה)

מקורן במילה היוונית *stereotypos*, שגלולה הוא רכיב במילה האנגלית stereotype.

- (skateboard) (באנגלית: skateboard)

גֶּלְגָּשָׁת

לוח מוארך שגלגלים צמודים לו מתחתיו (הגיגלים

מסודרים בזוגות בשני קצוות הלוח). על הלוח עומדים

גולשים.

צורת הרבים: גֶּלְגָּשּׁוֹת.

במילה גֶּלְגָּשָׁת רְכוּז לְגַלְגָּל וְגַלְשָׁה.

גֶּלְגָּשָׁת

מבוא חדש-ישן למסורת

מאת יוסף עופר

התשובות בכתב העת "הלבנון" ובחוורט בשם "מאורות נתן". באotta תקופה שלח הרב שלום שכנא ילין שליח מירושלים ובידו טופס של תניך, ובשוליו רשם השילוח את פרשיות נביים וכתובים של הכהן ומאות פרטיו נסח נספים; פרופ' מ'יד קאסטו נסע לארכן צובה בשנת 1943, בדק את הכהן והעתיק ממנו רשימות מסורת ופרטיו נסח, שעל פיהם אפשר לשחזר את נסח הכתיב של התורה, את הפרשיות הפתוחות והסתומות בתורה ועוד.

מחורי כל אחת מן העדויות האלה מסתתרת פרשה היסטורית מרתקת, וגם דרך גילוון של העדויות אלה מעוררת את הדמיון. אולם לכל אלה לא היה מקום בספר שלפנינו, והקורה מופנה אפוא לעיון נוסף ברשימת הביבליוגרפיה הבאה בסוף השיער. בין התצלומים הבאים בספר יש כמה תצלומים של כתור ארם צובה. בתצלום בעמ' 12 אפשר להבחין כי בראש כל עמוד, בחתתיתו ובשוליו באות העורות בכתב ציר. אלו הן העורות המסורת הגדולה והקטנה, שמטרתו לשמור במדוקן את נסח המקרא.

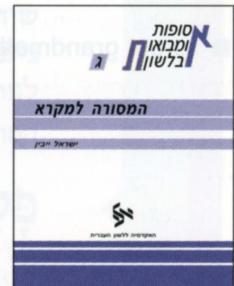
הערות המסורת הן עניינו של החלק הראשון בספר. סעיף ארוך במילוד עסוק במנוחה המסורת ומסביר אותו אחד בסדר האלפבית, בלויוית הדגמות (עמ' 72–92). בין מונחי המסורת האלה באים כמה מונחים שנתקבלו בדקדוק העברי, והם משמשים עד היום: **דאש ורפה, מלעיל ומלרע**. מעניין להיווכח כי בספרות המסורת יש לכל אחד מהם שפע של ממשויות, ורק אחת מהן היא שנתקבלה בימיינו. למשל: המונח **רפה** משמש לציוו ניקוד אותיות בוכ"ל בשואה, בניגוד לניקוד היידוע, הנקרא **דאש**. על המיליה **וינטן** (בר' כג, ט) מעירה המסורת "ייג רפי": **שלוש-עשרה פעמים** המיליה רפה, ככלומר האות וינו שואה והאות יייד רפה, וזאת בניגוד לצורה נינטן, שהיא הצורה הדגושה. גם ניקוד אותן גורניות בחטף ולא בשואה פשוט נקרא לפעמים רפה, כגון בתיבות **נעקסס** (שם' א), שהמסורת מעירה עלייה "לי רפי": **המיליה יחידאית** במ"ס רפה, ככלומר כאן עיין בפתח (שנתגלה מן החטף), ואילו בשאר המקומות עיין שואה: **רעמסס**.

המושג **מלרע** מציין, כבימינו, מילה המוטעתה בהברטה האחורה. אולם יש מקומות שבהם המונח משמש במשמעות אחרת ומצינו אותן בוכ"ל המונקוות בשואה (בניגוד לניקוד היידוע, הנקרא **מלעיל**), משמש כמשמעות המונח **רפה** שראינו לעיל. למשל: על המיליה **בשאט** (ווי' יג, י) המסורת מעריה: "חד מן י"א זוגין חד מלרע חד מלעיל נסבין ב' ברוי תיבותא" – אחד מרישימות 11 זוגות של תיבות שבראשן בי"ת, בתיבה אחת היא שואה (או מונקודת בחיריק לפני שואה) ובחרתה היא מונקודת בתונעה. בת זוגה של המיליה **בשאט** (בפרשת נגעים, בפסוק "זומחת בשר חי בשאטת") היא המיליה **בשאט** בפסוק "ויהיו הבדים על שטץ(Cl)ת המזובב בשאט אתו" (שם' כז, ז). מתגלת פה תוכנה אופיינית של המסורת, המכפרת מילים דומות בהגיון גם כאשר משמעותן שונה.

סוג של גג לעומת צורת מקור מלשון "נשיאה". במקומות אחר בספר (בעמ' 110–112) מתברר כי שורשיה של הפעולות המסרנית קדומים, וכבר במדרשים, ואפיו בקדומים שבhem, אפשר לגנות נציגים הראשונים של פעילות מסרנית ומונחי מסורת. כך למשל נאמר בבראשית רבא יב, ו' על הפסוק "אללה תולדות הפלמים וְהַאֲרֹץ בְּהֶבְרָאָס" (בר' ב, ד): "כל תולדת שנאמרו בתורה חסרין בר' מן תריין [=חוץ משלינים]: אלה תולדות פרץ (רות ד, יח) והדין

ישראל יבין, המסורה למקרא חלק א – המסורה; חלק ב – טעמי המקרא ערך: יוסף עופר, אסופות ומבואות בלשון ג, הוצאה האקדמית ללשון העברית, ירושלים תשס"ג, טז+ 254 עמ'

המונה "מגילות חילוניות" הוא אחד המושגים המפתיעים המתגlimים בספר החדש-ישן של ישראל יבין, "המסורת למקרה" (ירושלים תשס"ג). יסודו של הספר בחוברת "מבוא למסורת הטברנית", שיצאה לאור לראשונה בשנת תשלי"ב. החוברת הזאת נערכה מחדש, והחיבור יוצא עתה לאור במתכונת מעודכנת ומורחבת, בלויית תצלומים וmaps.

"מגילות חילוניות" נכתבו, לדברי יבין, בטראם התקופה קדומה בתולדות ישראל, לפני שנת 700 לספירה, בטראם התחליו לכתוב בספרים העשויים דפים (הקרויים מצחפים). ובכן, מה פשרן של אותן מגילות? אומר על כך יבין: "עד שהתחילה לכתוב מצחפים, לא הייתה הבחנה, כמו היום, בין המגילות (ספר התורה) המשמשות לקדשה ולקראה בבית הכנסת ובין המצחף המשמש לקריאה חילונית. היו אז רק מגילות, מקטנות שמשו לעניינים שבקדושא, ומקצתן שמשו בחול. במגילות החילוניות נוספו במשך הזמן גם העורות מסורת, ניקוד וטעמים, ואנו מוצאים קטעי מגילות חילוניות בגינזה. אך כתיבת מגילה שלא לצרכים שבקדושא הלכה ונתמעטה במשך הזמן" (עמ' 3).

"מגילות חילונית", להגדתו של יבין, אינה מגילה העוסקת בענייני חול, אלא מגילה שאין משתמשים בה בקראה בבית הכנסת, ואין בה קדשות ספר תורה.¹ סימני הניקוד והטעמים, למרות חשיבותם הרבה לקראה מדוקיקת בתורה ולשמירת מסורת הלשון, אסור היה כתוב בספר תורה עצם, שהרי הם סימני עזר מאוחרים שנוטפו בידי חכמי המסורת. לפיכך שימוש הסימנים האלה בספרים מיוחדים, "חילוניים".

לימים השתכלו והתפתחו הספרים האלה, והמשוכלל שבhem הוא "כתור ארם צובה", ספר בן חמיש מאות דפי קלף, המחזק את התניך כלו בניקוד ובטעמי. כתור ארם צובה נשמר בשלמותו בקהלת פל' שבבסוריה עד לשנת 1947, ואז נזוק בפרעות וכמהתים מדפיו אבדו. בשנים לאחר מכן נחשפו כמה עדויות של נסעים שביקרו בעיר חלב והעתיקו מן הכתיר פרטיטים שונים בענייני הכתיב, שיביקרו בדורותיהם את הטעמי הכתיב. גילום של המקורות האלה מעשיר את ידיעותינו על כתור ארם צובה ומשלים במידת מה את החיסרונו שבאבדן דפי הכתיר. לכמה מן הנתונים האלה נודעת ממשמעות הلاقתית בזיהוי כתיבת חמיש המגילות ולכתיבת מגילות נביים שהבן קוראים את ההפטרה בבית הכנסת.

העדויות החדשות על הכתיר מפורחות מחדורה החידה בסעיף מיוחד (בעמ' 14). נאמר שם כי ישו בן عمرם הכהן עמאי הגיה במאה השש-עשרה על פי הכתיר טופס דפוס של התורה ורשם פרטים על הכתיב ועל צורת השירות. יעקב ספר מירושלים תיאר את הכתיר בשנות השישים של המאה ה'י"ט בספר מסעתיו, וכן שאל ונענה בדבר כתיבתו של כמה מאות תיבות מתוך והדפיס את

ביסודו, יוכל ללמוד על התפתחותם של חקר המסורה ומחקר טעמי המקרא בשלושים השנים האחרונות. מספרם של החוקרים העוסקים בתחוםים האתנולוגיים כמו וכמה מחקרים חשובים, המרחיבים את שנים האתנולוגיות כמו וכמה מחקרים חשובים. רוב החוקרים העוסקים בדעתינו על בעלי המסורה ועל שיטותיהם. רוב החוקרים העוסקים בתחוםים האלה פועלים בארץ, אולם גם בחו"ל העולם – בארץות הברית, בצרפת, בבריטניה, בספרד ובארצות נספות – פועלים חוקרים המפרסמים את מחקריהם בעיתונות שונים.

אף שמו של הספר השתנה, והוא הוא נקרא "המסורת למקרא", ולא "מבוא למסורת הטברנית" בשם הקודם. שולבו בו פרקים המתארים את המסורה הביבלית ואת השיטות השונות של טעמי המקרא: המערכת הביבלית, המערכת הארץ-ישראלית והמערכת המשמשת בכתב יד שניקוד טברני מורחב. השוואת המערכות האלה אל המערכת הטברנית המשמשת עד ימינו יש בה כדי ללמד על התפתחותם של הטיענים. אזכיר מה פרט אחד בקאים בטעמי המקרא של ספרי אמר'ית (איוב, משל ותהלים): בניקוד הטברני המורחב יש הבחנה בסימון הרביעים. התעם שייבין מכנה ובע"מ מגוש בל' גרש מוסמן בצורה שונה מן התעם רבי' מגוש (עמ' 227). עובדה זו תומכת בעדתו של הרב מרדי ברויאר הרואה בהם שני טעמי נפרדים.²

למרות העריכה החדשה עמד ייבין על כך שלא השתנה שיטתו הדידקטית של החיבור: הספר נחלק לשיעיפים סעיפים, המוספרים בריצופות מתחילה הספר ועד סוף. בסופו השיעיפים באה רשימה ביביגוגרפיה השיכת לאוטו הסעיף, והיא מאפשרת לומד למצואו באופן ישיר ושלומר שבו יכול להעמיק ולהרחיב את עיונו בנושא העסיף. כאשר יש צורך בהפניה למקום מסוים בספר, היא נעשית על פי מספר העסיף. בעריכה החדשה של הספר חלו שינויים ניכרים, והשיעיפים מוספרו מחדש. בסוף הספר נוסף מפתח נרחב, ובעזרתו יכול המיעין למצוא את מבוקשו בספר.

פרופ' ישראל ייבין הגיע השנה לגבורות, ומאורע זה צוין בעבר עיון שערכה לבבudo האקדמית הלאומית הישראלית למדעים (בימים כ"א בטבת תשס"ג). הספר "המסורת למקרא" יוצא עתה לאור בהוצאת האקדמיה ללשון העברית. ישראל ייבין חבר בשני המוסדות החשובים האלה, וקרוב לאربعين שנה עבד במפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית. הספר המתפרסם כעת יתרום רבות להגברת העניין במסורת וישמש ابن יסוד לימודי התחום החשוב הזה.

2. מרדכי ברויאר, טעמי המקרא בכ"א ספרים ובספרי אמר'ית, ירושלים תש"מ'ב, עמ' 218–219.

[זוזה, כלומר בר' ב, ד]. ובמדרש במדבר רבה (כג, יג) נאמר: "蟲 ילך נשוי (דבי לב, יח) – התרשם כוחו של זעיר ולית בקריא כוותיה". הנה לפניו שימוש קדום של מונח המסורה **ליית דכוותיה**, המציין מילה ייחודית וקיצורו ל', הוא הערת המסורה הנפוצה ביותר.

פרופ' ישראל ייבין כתב שני ספרי מחקר גדולים – "כתב ארמי צובי, ניקוד וטעמי" ו"מסורת הלשון העברית המשתקפת בnikud הפלילי" – ויצירות אלה היו היסוד העיקרי לציוויליזציה ישראלית בשנת תש"ט. לשני הספרים החשובים האלה נזקקים החוקרים

המובהחים העוסקים בתחום המחקר האלה. רבים יותר הם הנזקקים לחיבורו השלישי, "מבוא למסורת הטברנית", העומד ביסוד הספר שלפניו. מבון מוסומים אפשר לומר כי חשיבותו אינה פחותה מזו של שני חברי.

החיבור הזה הופיע בפעם הראשונה בשנת תש"ב (1972). שניים ספרות קודם לכן החל ייבין למד בחוג ללשון העברית באוניברסיטה העברית בירושלים, והוא חש צורך בחוברת מבוא שתלווה את שיעוריו בנושא המסורה. בהקדמה לחוברת כתוב ייבין בצעירותו כי הביא בה "אחד עיקרי העניינים, בעיקר לפי מה שנדרש מן התלמידים לדעתם, ובתוספת מעטם למעונייניהם להרחבת ידיעותיהם". החוברת הופיעה בהוצאה אקדמיה, בERIC, רכה, והיא כתובה במכונית כתיבה. סימנים רבים, כגון סימני הטעמי והגעיות, סרטט ייבין במו ידיו. אולם במקומות רבים בארץ ובעולם הוכר מעמדו החשוב של החיבור הזה בספר היסוד ומהבו המكيف ביותר בתחום המסורה.

במשך השנים נדפסה החוברת מחדש כמה פעמים – ובכל פעם הוסיף לה ייבין תיקונים וקטוע תוספת. למשל, בהדפסה הרבעית (משנת תשמ"ג) נוספו בסוף החוברת פרקים העוסקים בנסיגת הטעם, בשוא ובדגש.

בשנת 1980 יצא באנגלית גרסה אנגלית של החיבור, בעריכת איי רול, שהוא חוקר חשוב בתחום המסורה בזכות עצמו. בזכות התרגומו הזה הפך החיבור בספר היסוד בנושא המסורה בקרב הלומדים והמתעניינים בלשון המקרא ובמסורת בכל העולם יהודים ושאים יהודים. לאחרונה השתתפה בקורס השעה עשר של הארגון הבינלאומי לחקר המסורה בקיימברידג' שבאנגליה ונוכחות לראות כי רבים מן הדוברים הזכירו את ספרו זה של ייבין כנקודת המוצא למחקריהם.

מי שি�שווה את הספר "המסורת למקרא" אל החוברת העומדת

1. השווה לעניין זה את הבחנה בין שירות הקודש לשירות החול: "הבחנה בין שתי המלחכות של השירות העברי נמשת לא עלי-פי תוכן השירותים, לא עלי-פי נושאים ולא עלי-פי אויריהם, אלא עלי-פי עודם. היצירות השיכות לתהום שירות-הקודש, הצד השווה שהו שוכן, כמעט ללא יוצא מן הכלל, נועד לשרת טסים דתיים ולהיות נאמרים במעמדים מסווג זה, בין מפי הציבור ובין

כתבות הבעלים בכתב יד הנביאים מקהיר
(המתוואר בעמ' 16–18 בספר)

הצתה למכון מזוי"א

הסנדל גיאת

בטי מרחשווון טרי"ף (1919) הטענו חבריו ועד הלשון בבית הוועד ברחוב יפו בירושלים לדון במונחי הסנדלות. בין הבאים היו חברי ועד הלשון: ישראל איתון, אליעזר בריהודה (הנשיה), חיים אריה זוטא (המזכיר) ויוסף ברין מיווחט. לישיבה זו הזמן הסנדל גיאת, "שהביאו אותו מכשורי סנדלות רבייטס" והדגים את דרך העבודה עם כל אחד ואחד מהם. כמו כן תיאר לחברים את חלקו הנעל (תעודה 160, ארכיון ועד הלשון, מכון מזוי"א). למקרא הדברים שאלנו את עצמנו מי היה אותו סנדל.

ברשימה של עולי תימן בירושלים משנת 1887 (יוסוף טובי, הקהילה התימנית בירושלים תרמ"א-תרפ"א [1921-1882], ירושלים תשנ"ד, עמ' 282, 300) מצאו את גיאת בר אברהם, יליד העיר צנעא, שעלה ארץ ישראל בשנת 1885 עם אמו האלמנה ופרנס אותה מגיל חמיש-עשרה בעבודת סנדלות בבית הספר, כראאה בבית הספר "התורה והמלוכה" של חברת כל ישראל חברים.

רצינו לדלות עוד מידע על האיש והיפשינו התארכו, שכן השם גיאת רוח בקרב יהודי תימן. שוחחנו עם רבים מນושאי השם הזה כדי לברר אם הם זוכרים במשפחות סנדל. רשותנו מיפויים פתתיי שימושות:

- סנדל בשם גיאת חי בשכונות שבת צדק, ליד רחוב אגריפס. ביתו עמד לא רחוק מבית בריהודה, ואלי כך נזדמן להכיר את הסנדל ולהזמין לישיבת הוועד.

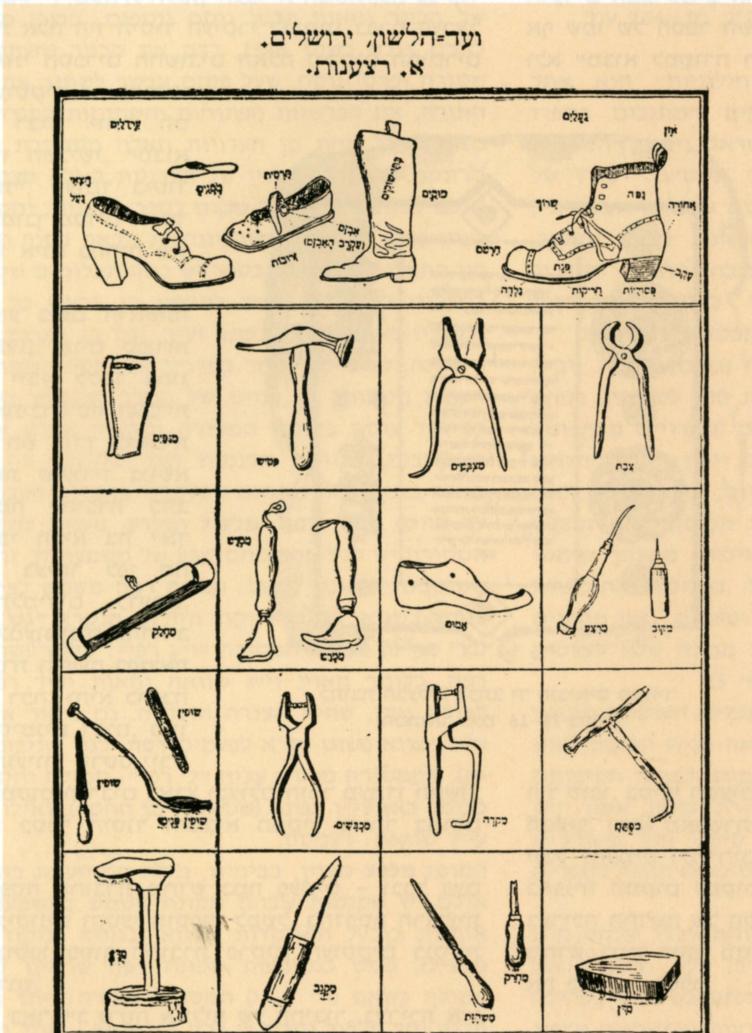
- חייא גיאת נשא לאישה בחורה ממוצא יוניוני ונולדו להם ארבעה צאצאים: הבכור היגר לאראה"ב, שני בניים שמתו בצעירותם, ובת.

הבת נישאה לספר, ומשנכשלו נישואיה, סייע אביה, חייא גיאת, בגידולם ובחינוךם של נכדיו. אחד הנכדים הוא רקדן.

חיפשו אפוא רקדן ממוצא תימני בן לשפחחת גיאת ומצאו - הנכד הוא הרקדן והכוראוגרפ' משיח אפרתי, מייסד להקת המחול "קול ודממה" וחתן פרס ישראלי לאמניות הבמה לשנת תשנ"ו. הוא צייד אותנו בתמונה דחויה של סבו ומספר שבסו דבר שפות חדות.

סוף דבר, עליינו לקברו של חייא גיאת (1872-1949) בבית הקברות בשיח' באדר (סמוך לגן סאקר), ששימש את תושבי ירושלים בימי מלחתה החזרור וזמן מה לאחריה.

סמדר ברק

מתוך "זכורות ועד הלשון העברית", מחברת ח' ירושלים רפואי, עמ' 99